

Religiozita Romů

O Del pre savorende dikhel – Bůh se dívá na všechny

Teorie o indickém původu Romů

18. století – první hypotézy o původu Romů z Indie

- 1763 student teologie István Vályi (nizozemský Leiden) – srovnání indických slov s romštinou v Uhersku
- němečtí, angličtí lingvisté navázali a po celé 19. století rozvíjeli komparatistické studium romštiny a jazyků indického subkontinentu
- umístění pravlasti do Pandžábu nebo Rádžastánu
- 1934 Vincenc Lesný rozbor romských dialektů – zastoupení prvků mnoha jazyků z různých oblastí střední a severní Indie – hypotéza o původu z více indických skupin
- 1976 ruští lingvisté – romské dialekty postrádají společný původ – Romové nepocházeli z jednoho společného celku a už ve své pravlasti příslušeli k mnoha různým entitám

Teorie o indickém původu Romů

- příslušnost Romů k nejnižším kastám souhrnně označovaným jako Domové (velký pohyb po území, opouštění Indie směrem na západ – 3.-5. století a 9.-10. století)
- Ctibor Nečas: teprve po opuštění Indie mohly výrazné odlišnosti od okolního perského obyvatelstva vyvolat u mnoha členů domských kast **vědomí společného původu** a název Dom se mohl stát skupinovým jménem pro celé etnikum (indická cerebrální hláska d se pak dialektologicky diferencovala a změnila na hlásku l (Lomové v Arménii), r (Romové v Evropě))

Teorie indického původu v praxi, důsledky, souvislosti:

- Milena Hübschmannová, Eva Davidová – počátky romistiky
- Judith Okely – britská antropoložka, terénní výzkumy

Teorie o indickém původu Romů a vědomí jednotného původu

- představa jednotného původu hraje důležitou roli v diskuzích a vymezení etnicity určité skupiny a na tuto etnicitu navázaných charakteristických prvků kultury, života této skupiny – viz rozhovor s Milenou Hübschmannovou
- nástroj k uchopení určitých problémů, otázek ze strany nejrůznějších lidí, zájmových skupin ad. - viz text Judith Okely
- Milena Hübschmannová – studovala hindštinu a urdštinu na FF UK, od roku 1953 se začala zajímat o romštinu – spolu s dalšími badateli (např. etnoložka Eva Davidová) stála u zrodu české romistiky (od roku 1991 studijní obor, od roku 2000 oddělení v rámci Ústavu jižní a centrální Asie)
- od 50. let 20. století – první pokusy o hledání identity Romů, na základě níž by obhájili existenci romistiky jako samostatného studijního oboru, dodnes velký důraz na studium romštiny

Teorie o indickém původu Romů

"...Teď ti já řeknu něco k celé této věci ohledně cigánů. Poslouchej. Ještě než jsem začal hrát v kapele, tak jsem byl registrovaný na úřadu práce a chodil jsem si pro sociálku. Ta ženská, která mě měla na starosti, měla jeden den asi blbou náladu nebo co. Zničeho nic začala před všema, že Romové mají všude zelenou, že mají samé výhody jenom proto, že jsou Romové. Cigáni, kteří tam byli, na ni nadávali sprostě. Já jsem tam vešel a říkám jí, co se vám dneska stalo. A ona že, vy jste Rom? Já na ni, no jsem a co. A jak mi vyplácela peníze, tak řekla, no tak se podívejte, jaké máte výhody. Řekl jsem jí, paní podívejte se do občanky, co tam mám napsané. Mám tam napsané, že jsem emigrant? Já jsem se narodil v Brně. **Jsem občan České republiky stejně jako vy. Chci, aby se na mě vázaly stejné zákony jako na všechny ostatní. Přestaňte mě srovnávat s tím, tím nebo tím. Přestaňte mě říkat, co jsem a nejsem. A proto ti říkám, že mě už štve poslouchat o nějakém romském muzeu, o tom, že jsme z Indie, že Romové to a Romové tamto.** Maďarští, slovenští, olašští cigáni, každý má úplně jiné zvyky. Já jsem vyrostl v Brně, část rodiny mám na Slovensku v osadě v Rudňanech. Já bych tak ale nemohl žít, tak jak žijou oni..."

(Přepis rozhovoru s Romanem, 20. listopadu 2012, Brno)

Vliv evropských náboženských tradic na náboženský život Romů

- První zpráva o přítomnosti Romů v Konstantinopoli: r. 1068 pravoslavný mnich z kláštera v Iberonu na hoře Athos zanechal zprávu o lidech označovaných jako Atsínganoi – šlo o přezdívku pro příslušníky kacířské sekty, která vznikla krátce předtím v maloasijské Frýgii a příslušníci této sekty se měli věnovat věštění a čarování – došlo ke ztotožnění skupin Romů s Atsíngany
- **Atsínganoi - z označení Atsíganos vzniklo jedno z nejrozšířenějších pojmenování Romů v Evropě**
- Atsínganoi – německy Zigeuner, italsky Zingar, francouzsky Tsigan, maďarsky Cigány, česky Cigán (Cikán)
- Exonymum – pojmenování, kterým příslušníky skupin nazvali nebo nazývají ostatní

Problém pojmenování Romů

- **Cikán/Cigán** – od slova Atsínganoi – Zigeuner, Zingar, Tsigan, Cigany, Cigán, Cíkán
- **Gypsies, Gitanos** – od slova Eypcians – Egiptianos, Egitanos, Gitanos – označení španělských Romů, Gypsies – označení Romů v anglofonních zemích
- **Rom** – z indického slova Dom – označení původní indické vrstvy obyvatel – Rom v překladu znamená muž/člověk, Romni v překladu znamená žena/člověk – jde tedy o původní ETNONYMUM
- Další názvy specifických skupin vycházející z vlastního pojmenování, které bylo přijato i okolní společností: Sinti Roma (německá jazyková oblast), Manuša ve Francii, Kalé ve Španělsku a Portugalsku
- označení podle typu řemesla, které skupina provozovala – Kalderaši (kotláři), Lováριοvé (koňští handlíři), Rudáριοvé (horníci), Ursaróvé (medvědáři) – 19. století opouští Moldavsko a Valašsko – na západě souhrnně označováni jako Vlachi Roma, olašští Romové
- Oficiálně pojmenování ROM přijato v roce 1971 na prvním sjezdu Mezinárodní romské unie v Londýně

Problém pojmenování Romů – příklad ČR

- Někteří Romové sami sebe označují pojmenováním cigán

„Já to řeknu takhle, mně nejde o to, jak nám řeknou, ale jakým stylem to řeknou. Protože je člověk, kterej ti řekne, že seš cigán a pak je člověk, kterej je rasista a třeba má proti tobe něco řekne ti cikáne a to už je něco jinýho. Ale mě vůbec nejde o to, jestli su cigánka nebo Romka. Já ti řeknu, mě se víc líbí cigánka, když se řekne.“

(žákyně 9. třídy ZŠ, Brno, rozhovor listopad 2012)

- Při pojmenování jde tedy vždy o kontext – jestli je ten, kdo pojmenovává v pozici, kdy může použít slovo cigán, zda je to použito ve vhodných souvislostech

Vliv evropských náboženských tradic na náboženský život Romů

- Středověká Evropa – snaha o identifikování Romů s křesťany prostřednictvím příběhů – setkávání s poutníky do Svaté země, využívání poznatků z poutních cest pro vlastní putování
- Používání vlivných titulů – vojvodové, vajdové, vévodové – vedli svou skupinu jako vykonavatelé poutí – zajištění vlídnějšího přijetí: dobové vnímání křesťanské povinnosti poskytovat kajícím drobné milodary (jídlo, pití, almužny, provizorní přístřeší)
- 1416 – nejstarší zpráva o přítomnosti Romů v Českých zemích: „To léto cikáni vláčeli se po zemi České.“
- Získávání ochranných glejtů od panovníků – např. Od Zikmunda Lucemburského 1423 – obrázek glejtu
- 1427 exkomunikace Romů pařížským biskupem kvůli praktikám věštění osudu – možný začátek pronásledování Romů po celé Evropě – obrázek výstražných cedulí
- Podobná situace byla i v rámci islámského světa

Beylage.

I.

Litterae Sigismundi pro Zingaris, ann.
1423 *).

Sigismundus Dei gratia Romanorum Rex semper Augustus, ac Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae etc. Rex. Fidelibus nostris vniuersis Nobilibus, Militibus, Castellanis, Officialibus, Tributariis, ciuitatibus liberis, oppidis et eorum iudicibus in Regno et sub Dominio nostro constitutis et existentibus salutem cum dilectione. Fideles nostri adierunt in praesentiam personaliter Ladislaus Waynoda Ciganorum cum aliis ad ipsum spectantibus, nobis humilimas porrexerunt supplicationes, huc in Sepus in nostra praesentia supplicationum precum cum instantia, vt ipsis gratia nostra vberiori prouidere dignaremur. Vnde nos, illorum supplicatione illecti, eisdem hanc libertatem duximus concedendam. Quare quodocunque idem Ladislaus Waynoda et sua gens ad dicta nostra dominia, videlicet ciuitates vel oppida, peruenerint, ex tunc vestris fidelitatibus praesentibus firmiter committimus et mandamus, vt eisdem Wadislauum Waynodam et Ciganos sibi sub-

D 4

iectos

*) Aus Andr. Felicis OEFELII Rer. Boicar. Scriptoribus numquam antehac editis. Augst. Vindel. 1763. Fol. T. I. pag. 21. — zu oben Seit. 222 f.

Ser. Maten E. Romm. Germania 1734

Vliv evropských náboženských tradic na náboženský život Romů

- počátek odstupu a odmítání skupin Romů už několik desítek let po jejich příchodu – tenze a první proti romská opatření – vyhoštění
- přelom 15. a 16. století počátek pronásledování: obvinění z vyzvědačství pro Turky, z požárů (velký požár v Praze 1541, který zasáhl i Pražský hrad)
- 1545 mandát Ferdinanda I. - vypovídání kočovných Romů z Českého království, objevovalo se spojení „cikánská sběř“ a „cikánský zlořád“
- 21. srpna 1688 Leopold I. Vypověděl Romy ze země
- 1697 je prohlásil za psance – muže směl kdokoliv beztrestně zastřelit jako škodnou zvěř, dětem a ženám byly řezány uši a byly vyhnány za hranice města nebo země – výstražné cedule s vyobrazením exekuce
- z procesních zápisů, dobová terminologie: stíhání pro „potulování“, „že se v zemi České zdržovali a svůj cikánský obyčej vedlí“, „pro cikánskou chůzi“

Vliv evropských náboženských tradic na náboženský život Romů

- Do 19. století dominovaly ve studiu hlavně lingvistické práce
- Od 19. století – počátek studia duchovní kultury Romů – antropologie, etnologie, folkloristika
- 1888 založení vědecké společnosti Gypsy Lore Society – časopis Gypsy Lore Society – zásluha na rozvíjení romistiky
- 1955 časopis Association des Études Tsiganes (Paříž)
- 1965 časopis Lacio Drom – Řím, Centro Studi Zingari
- Pol. 70. let – mezioborový tým pro romskou problematiku při sociologické sekci Ústavu pro filozofii a sociologii ČSAV
- 1991 otevření romistiky na FF UK (od r. 1994 časopis Romano džaniben)
- 1992 vydávaný Bulletin Muzea romské kultury

Vliv evropských náboženských tradic na náboženský život Romů

- náboženské představy Romů pocházejí spíše z prostředí lidových vrstev, mezi nimiž se Romové usazovali
- Strategie přežití – přijímání místních náboženských představ a praktik mohlo pomoci uniknout před perzekucí a intolerancí ze strany církví a věřících – promíchávání vlastní a místní tradice
- Oficiálně přijímali náboženství dominantní pro dané území – vždy ale na okraji společnosti
- Vyznání Romů - římskokatolické, evangelické, řeckokatolické, pravoslavné, muslimové, atd.

Vliv evropských náboženských tradic na náboženský život Romů

- Romové muslimové – obrázek muslimové z Bosny
- Významné romské minority muslimů – Turecko, Bosna a Hercegovina, Albánie, Egypt, Kosovo, Makedonie, Bulharsko, Rumunsko, Chorvatsko, Řecko
- Romové muslimové sebe sami napříč jižní Evropou nazývají Horahane Roma

Metodologické problémy – jak přistoupit k tématu religiozity Romů

- PROBLÉM představy "romského náboženství"
- PROBLÉM ztotožnění náboženství Romů s magií a pověrou
- PROBLÉM romantizujícího pohledu na náboženství Romů
- PROBLÉM zobecňování (generalizace) poznatků o náboženství Romů

Metodologické problémy – jak přistoupit k tématu religiozity Romů

Představa "romského náboženství"

- Eva Davidová: náboženství Romů = synkretický komplex názorů křesťanských a jejich vlastní víry založené na přírodně animistickém základě (*Cesty Romů, 1995*)
- představa vnitřních struktur romské kultury, do kterých Romové včleňují prvky kultur či náboženství, se kterými se setkávají
- Marek Jakoubek: Třebaže se naprostá většina obyvatel romských osad deklaruje jako křesťané a jsou za takové obecně považováni, má religiozita obyvatel romských osad povytce magický charakter a základ. Křesťanství je pouhou vnější fasádou, pod kterou se skrývá tradiční (předkřesťanská) struktura či vnitřní logika institucí, jejíž povaha je navýsost archaická. V tomto ohledu není rozhodující ani relevantní fakt, že se sami za křesťany považují a jako křesťané se deklarují. (*Romské osady v kulturologické perspektivě, 2003*)

Metodologické problémy – jak přistoupit k tématu religiozity Romů

Představa "romského náboženství"

- PROBLÉMY v přístupu Jakoubka:

- neuznání emického hodnocení vlastní kultury ze strany samotných Romů,
- strukturu, o které hovoří, konstruuje badatel sám z množství dat,
- Nespecifikuje, jak lze poznat "křesťanský charakter", který romské religiozitě upírá
- Konstruuje tento charakter na základě modelu křesťanství vyznávaného majoritou nebo podle věrouky dominantních církví
- Představa o nekřesťanském magickém charakteru romských rituálních praktik a náboženských představ je vágní
- Celý problém je zasazen do vztahu dvou konceptů – náboženství a magie

Metodologické problémy – jak přistoupit k tématu religiozity Romů

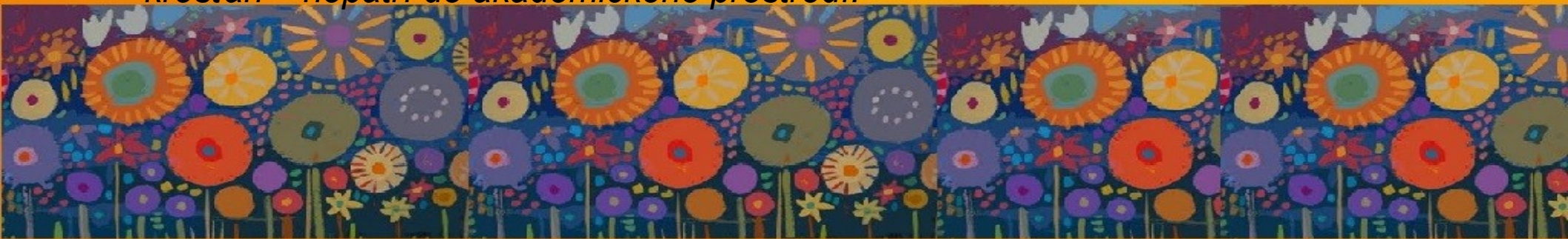
Představa "romského náboženství"

- Absurdní otázka Slovenského statistického úřadu, zda Romové uctívají tradiční romské bohy a duchy (1994)
- Milan Kováč, Arne Mann – výzkum religiozity Romů na Slovensku:

„Tak jako Romové nejsou všude stejní, neexistuje ani jednotný model jejich duchovní kultury. Jejich duchovní svět, to je jakoby mnoho pestrých světů naskládaných vedle sebe. Proniknout do nich není vůbec jednoduché.

Jana Vávrová Mašková – výzkum religiozity Romů v Brně

„Rozhodně nepopírám neobvyklost řady romských představ a praktik v kontextu soudobého křesťanství v ČR nebo na Slovensku. Vycházím však z toho, že křesťanství nabývalo a nabývá v různých časech a na různých místech nejrůznějších podob, často vzájemně těžko slučitelných. Pokud se Romové ke křesťanství hlásí, což činí často velmi entuziasticky, jedná se patrně o jednu z neobvyklých podob křesťanství v daném místě a čase. Hodnotící přístup – určovat kdo je a kdo není křesťan – nepatří do akademického prostředí.

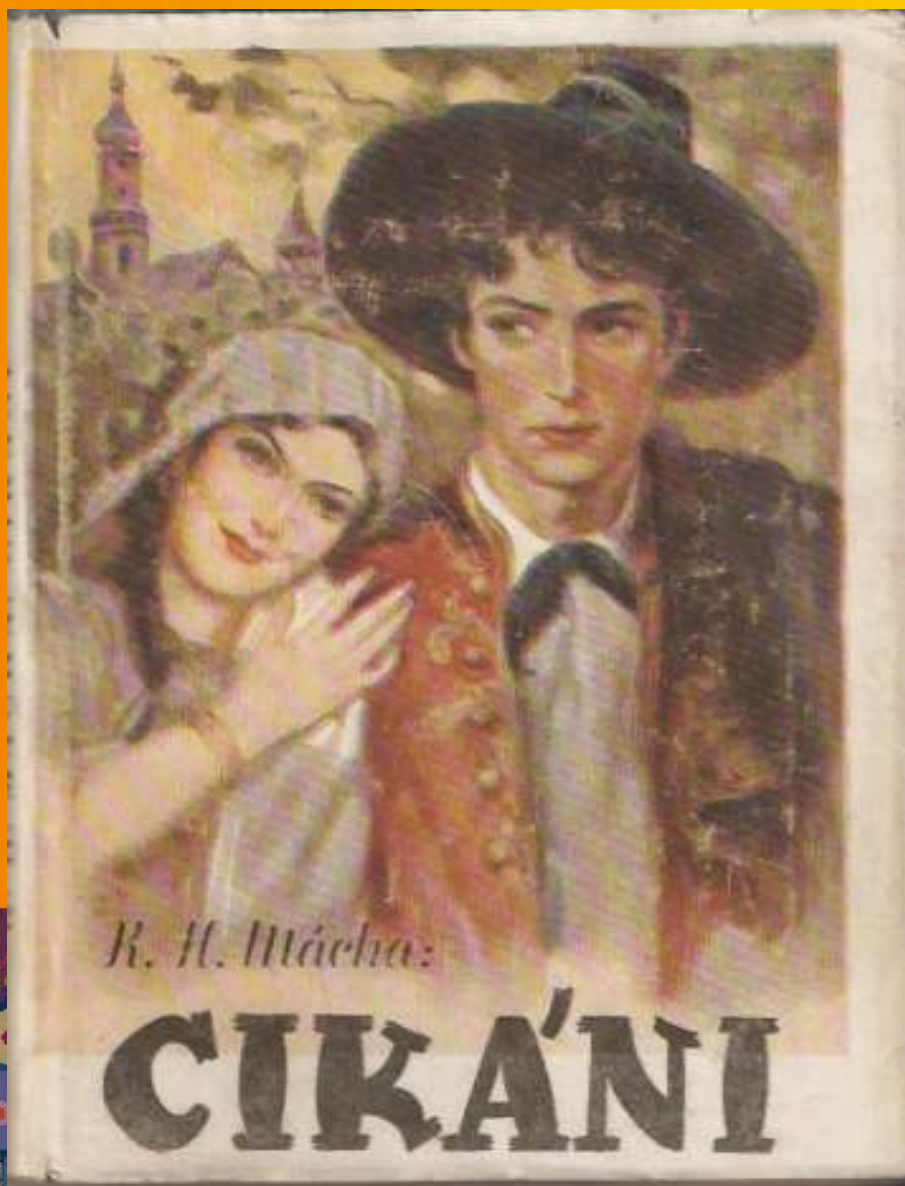
Metodologické problémy – jak přistoupit k tématu religiozity Romů Ztotožnění náboženství Romů s magií a pověrami

„... já s tím nemám žádné zkušenosti, ani nechci, a Bůh říká, abychom tyto věci..., ty magie, čarodějnictví, vykládání z karet, dokonce i horoskopy, že vedou na zlou cestu. Přitom já třeba horoskopy mám ráda. Studuju jakou má kdo povahu a často to tak sedí.(...). Romáci hodně věří na věštění. Dělá to mamka jednoho kamaráda. Já jsem tam taky jednou byla, už jsem si skoro dala předpovědět budoucnost, ale pak jsem tu ruku stáhla. Bála jsem se. Bůh to nemá rád, tady ty magie. Ale chodí Romové i bílí.“

(Romka, asi 40 let, Brno, výzkum Jany Vávrové Maškové, 2010)

Metodologické problémy – jak přistoupit k tématu religiozity Romů
Romantizující představy

Metodologické problémy – jak přistoupit k tématu religiozity Romů Problém zobecňování

- Náboženství nejen Romů nelze posuzovat bez znalosti historických souvislostí, sociálního, ekonomického, politického kontextu
- Obrazy, které získáme o religiozitě Romů, se budou lišit podle těchto podmínek:

Prostředí slovenských romských osad x

Prostředí, v němž kočují Romové v západní Evropě x

Prostředí českých měst, kde žije většina českých Romů x

ad.

Metodologické problémy – jak přistoupit k tématu religiozity Romů Problém zobecňování

- Různé podoby romského společenství mohou ovlivnit různou podobu náboženského života
- Stejně tak ale náboženský život může do jisté míry ovlivnit podobu romského společenství
- Příkladem může být každoroční pouť v jihofrancouzském městečku Les Saintes Maries de la Mer
- jednou v roce spojuje různé romské skupiny velmi oblíbená náboženská pouť a procesí s ostatky a sochou svaté Sárý či Černé Sárý (kali Sárý), „romské světice“

